

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Voorwoord

Initiatieven die zich toelagen op de funeraire thema's ontstaan overal in Vlaanderen, zij bewijzen dat de belangstelling langzaam maar zeker groeit en dat de sensibilisering die vanuit Epitaaf op gang is gebracht nu doorwerkt op alle niveau's. Vooral binnen de toeristische sector ziet men de activiteiten toenemen en zijn er nogal wat kapers op de kust... (blz. 8).

Kerkhof van Laken. De graf galerijen op weg naar bescherming. Foto Bert Bracke.

Wat Epitaaf vooral toejuicht is het feit dat men ook vanuit de overheid ernstige inspanningen doet om ons funerair erfgoed te beschermen (blz. 2) en hiermee tegemoet komt aan één van onze belangrijkste doelstellingen.

Wij wensen al onze leden een aangename vakantie toe en hopen dat u van de gelegenheid gebruik maakt om op 'funeraire' verkenningstocht te gaan. Hou ons op de hoogte van uw ontdekkingen, misschien zit er wel stof in voor één van onze volgende nieuwsbrieven...

Inhoud

Brusselse begraafplaatsen en hun bescherming (Laken, Evere/Brussel, Ukkel/Sint-Gillis, Ukkel-Dieweg)	2
Tentoonstellingen	5
Epitaafnieuws (Epitaaf valt weer in de prijzen, reisverhaal)	6
Open-Monumentendagen 1995 ...	7
Wandelingen	8
Requiem van Mozart	8
Agenda	8



Brusselse begraafplaatsen en hun bescherming

Nog steeds heeft het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heel wat achterstand in te halen wat de bescherming betreft van het eigen bouwkundig erfgoed, al poogde Staatssecretaris Didier van Eyll hier in de jongste legislatuur met kortdate initiatieven en met discreet succes wat aan te doen. Dit Gewest telt dan ook nog maar een handvol beschermde graftekens: met name vijf op de begraafplaats van Sint-Gillis te Ukkel (*zie Nieuwsbrief nr. 13, oktober 1991*), en één - het neoclassicistisch beeld van Charles Fraikin voor Ferdinand Nicolaÿ - op het Kerkhof van Laken.

Meer dan verheugend is dan ook de nog recente beslissing van de Brusselse Gewestregering om, op voorstel van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen en op voordracht van Staatssecretaris van Eyll, nieuwe beschermingsprocedures in te leiden voor meerdere Brusselse begraafplaatsen en grafmonumenten. De vier besluiten dateren alle van 22 december 1994. In afwachting van hun bekrachtiging na afloop van het openbaar onderzoek, en dus de definitieve bescherming van de betrokken items, volgt hier een samenvatting van de rapporten terzake.

Laken De graf galerijen

Bescherming als GEHEEL : de eerste galerij van de graf galerijen (onder- en bovengronds) . De VRIJWARINGSZONE omvat de galerijen in hun geheel.

Reeds in 1875, kort na zijn aantreden als schepen van Openbare Werken, had Emile Bockstaël aangedrongen op de verruiming van het beschikbare aantal te concederen percelen op het kerkhof

van Laken. Niet alleen had de bevolking hier op enkele decennia een sterke groei gekend, maar bovendien kwam het er op aan deze niet onaardige bron van inkomsten veilig te stellen. Als ingenieur werd Bockstaël geconfronteerd met de uitdaging om een steeds maar toenemenend aantal lijken op zo kort mogelijke tijd te verwerken, en dit op hygiënisch verantwoorde wijze en met een minimum aan plaatsverlies.

De oplossing zou zich aanbieden onder de vorm van graf galerijen. Gelijkwaardige galerijen bestonden reeds in Madrid en Brescia. De hoge wanden met naast en boven elkaar geplaatste grafnissen werden in Laken nochtans ondergronds aangelegd, een idee ingegeven door de bekommernis om bovengronds het monumentale uitzicht van het kerkhof te vrijwaren. Elke reeks van 5 nissen die via de ondergrondse galerijen bereikbaar waren dienden aan de oppervlakte te worden bekroond door een grafmonument naar keuze of, indien de nissen over verschillende concessiehouders verdeeld waren, door een uniform grafmonument op kosten van de stad.

Een eerste galerij, 31 meter lang, wordt in gebruik genomen in het voorjaar 1878. De betreurde burgemeester Van Volxem wordt er bijgelegd in een familie kelder, bekroond door een ruime neoklassieke kapel. Hetzelfde jaar nog wordt, gezien het toenemend succes, besloten tot de bouw van 6 nieuwe galerijen met centraal gelegen toegangstrap. Het eclectisch, blauw-hardstenen paviljoen boven deze laatste, wordt uitgevoerd door het atelier van beeldhouwer/grafzerk maker Ernest Salu I.

In het verlengde van de vorige,

maar dwars hierop ingeplant, wordt een tweede reeks van 3 galerijen aangezet in 1919, vervolledigd met een 4de in 1928. Bij diens overlijden op 26 februari 1920 wordt Emile Bockstaël naar eigen wens bijgezet in het hart van 'zijn' concept, ter plaatse van de oude, intussen in onbruik geraakte trap.

Vanaf 1933 wordt het 55 jaar eerder aangezette complex naar de plannen van stadsarchitect François Malfait afgerond met 3 nieuwe parallelle gangen, op hun eindpunt verbonden door een boogvormige galerij, van waaruit trappen leiden naar een monumentaal peristiel met bijkomende grafcellen. Een innovatie vormen de zowel ondergronds als bovengronds voorziene nissen voor asurnen, gelieerd met de ingebruikname in 1933 van een eerste crematorium te Ukkel.

Ondanks voorspelbare bouwfysische tekortkomingen - de ondergrondse betonconstructies bleken van meet af aan niet waterdicht - zou het gewaagde concept door het publiek geestdriftig worden onthaald. In de Brusselse regio kent het precedent ook snel navolging - doch veelal bovengronds - te Sint-Jans-Molenbeek, Sint-Gillis, Vorst, Sint-Joosten-Node en Watermaal-Bosvoorde.

Toch zou het Lakense prototype inzake omvang - ruim 1,5 hectare met een 300 meter lange verbindingsgang - nooit worden overtroffen. Uniek blijft ook de verrassende combinatie van ondergrondse cellen en bovengrondse monumenten, een gegeven dat onder meer in de centrale ingangsen trapruimte op indrukwekkende wijze zou worden uitgebuit.

Literatuur:
M.M. CELIS en J. VANDENBREDEN, *Omtrent het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein te Laken*, Koning Boudewijnstichting & Gemeentekrediet, Brussel, 1995.

Laken Veertien grafmonumenten

Bescherming als MONUMENT:
14 graven, concessie nummers
1485, B 186 en graf galerij, 106,
B 83, B 95, 172, 15, 1428, 851, 93
en graf galerij cel 668, B 273, 139,
52 en graf galerij cel 341 tot 345
en B 67.

In afwachting van een grondiger inventaris van de monumenten op het Kerkhof van Laken werd de enige accurate gids van het kerkhof als uitgangspunt genomen om alvast een eerste reeks ontegensprekelijke grafmonumenten onder bescherming te nemen. Het betreft met name de graftekens, -monumenten en -kapellen voor

- hofarchitect Alphonse Balat,
- burgemeester Emile Bockstaël,
- Jacques Graaf Coghen (J.P. Cluysenaar, G. Geefs),
- notaris-burgemeester George De Ro (I. De Rudder),
- kunstcriticus Jef Dillen (Rodin),
- litograaf-fotograaf Louis Ghémar en gezusters (E. Carier-Belleuse),
- cantatrice Maria Felicia Garcia Malibran (T.F. Suys ?, G. Geefs),
- de familie F. Moselli (J. Dillens),
- pianiste Marie F.D. Pleyel (H. Pickery),
- architect Joseph Poelaert (Benoit, A.F. Bouré),
- de familie Salu (E. Salu II),
- de architecten T.F. en Léon Suys (L. Suys),
- literator André Van Hasselt (Ch. Fraikin)
- familie Vaxelaire (F. Willemaers).

Evere Begraafplaats van Brussel

Deze laat-19de-eeuwse begraafplaats maakte het voorwerp uit van verschillende beschermings-initiatieven:

- als LANDSCHAP de gehele begraafplaats met omringende VRIJWARINGSZONE.

- als MONUMENT het grafmonument voor de Franse classicistische kunstschilder Jacques Louis David.

- als MONUMENT 4 grafplaten herkomstig van de voormalige begraafplaats "Leopoldswijk" te Sint-Joost-ten-Node, op naam van D. Overman (concessie 1450,1869), Van Sirtama (concessie 1451,1878), J. Romberg (concessie 1440,1779) en - zonder nummer - deze van de knekelput van het Cellebroedersklooster; daarnaast de drie met afbraak bedreigde grafmonumenten Cordemans (concessie 2217,1904), P. Dustin (zonder nummer,1896) voorzitter van de Grande Harmonie en C. Lombaer (zonder nummer, 1910). Dit beschermingsvoorstel kwam wat toevallig tot stand en behoeft vooralsnog geen verdere uitleg.

- als MONUMENT 30 grafmonumenten, alle ontworpen door of voor architecten.

In het bijzonder deze reeks verdient wat nader commentaar.

De Begraafplaats van Brussel, te Evere, kwam reeds eerder in deze Nieuwsbrief aan bod (zie: *Nieuwsbrief nr. 14*, waarin het boek wordt aangekondigd door C. Vandervelde, *La nécropole de Bruxelles*, 1991). Een korte situering volstaat dan ook ruimschoots.

De begraafplaats werd op 15 augustus 1877 in gebruik genomen ter vervanging van de drie Brusselse begraafplaatsen te Sint-Joost-ten-Node, Sint-Gillis en Sint-Jans-Molenbeek, zèlf het resultaat van de opeenvolgende reglementeringen van Jozef II (1784) en Napoleon (1804). Ze werd aangelegd naar de plannen van stadsarchitect Victor Jamaer (begraven op het Kerkhof van Laken) en landschapsarchitect Louis Fuchs. Gezien de veeleer vrijzinnige connotatie van de begraafplaats, zullen de nieuwe grafmonumenten slechts in geringe mate aansluiting zoeken bij de katholiek getinte neogotiek, maar veeleer bij de neo-Vlaamse renaissance

en, meer nog, bij het volop bloeiende eclectisme. Ook de Art Nouveau is er vertegenwoordigd, met ondermeer één der hoogtepunten in het genre, Horta's grafmonument voor François Verheven. Architecturaal gezien kent de begraafplaats een tweede bloei-periode tijdens het interbellum, met de opkomst van de Art Deco en het Modernisme.

In het bijzonder academisch geschoolde architecten vonden hier een laatste rustplaats of werden hier met ontwerpen gelast. Hun creatieve inbreng hanteren als norm voor de selectie van een eerste belangrijke reeks monumenten lag vanzelfsprekend voor de hand. Volgende chronologische opsomming kan een idee geven van hun hoge kwaliteit en stilistische rijkdom.

1. Familie Guiot-Remy (concessie 775, bouwjaar 1854): het door hemzelf ontworpen neoklassieke grafteken van architect Antoine Trappeniers (ondermeer ontwerper van het Brusselse Luxemburgplein).

2. Familie Jacqmotte (concessie 91, bouwjaar 1879): zo goed als zeker toe te schrijven aan architect Auguste Schoy, die ook de maatschappelijke zetel van deze koffiebranderij in de Brusselse Hoogstraat ontwierp in eenzelfde plastische neo-Vlaamse renaissancestijl.

3. Decamp-François (concessie 94, bouwjaar 1879): een ascetisch blauw-hardstenen grafteken naar ontwerp van architect Henri Beyaert.

4. Henri Beyaert (concessie 1992, bouwjaar 1894): op ornamentele details na identiek als het voorgaande, maar nu het eigen grafteken van de architect (zie: *Nieuwsbrief nr. 23 met speciale bijdrage over Hendrik Beyaert*).

5. Delecrosse-Vandelaer (concessie 2433, bouwjaar 1903): een late versie van nog steeds hetzelfde model van Henri Beyaert.

6. Familie Graaf de Lalaing (concessie 527, bouwjaar 1884): voor de vermaarde beeldhouwer Jacques de Lalaing, opnieuw een ontwerp van Beyaert, ditmaal geïnspireerd op de Romeinse cippe en de Egyptische obelisk.

7. Familie Pavot-Aubecq (concessie 752, bouwjaar 1884): mogelijks een eigen, eclectisch getint ontwerp van architect Louis Pavot (auteur van ondermeer het neogotisch gedeelte van de Gesukerk te Sint-Joost-ten-Node, of van de voormalige Heilig-Hartkerk van de Jezuïeten te Brugge).

8. Familie Timmermans-Delgouffre (concessie 731, bouwjaar 1884): een wat hybride ontwerp van de weinig bekende architect E. Thirou in neo-Vlaamse renaissancestijl.

9. Familie Lavallée-Vifquin (concessie 656, bouwjaar 1884): sierlijk ontwerp van architect Albert Dumont met dominerende stelevorm.

10. Familie de l'Eau-d'Andrimont (concessie 686, bouwjaar 1885): architect Ernest Acker naast de beeldhouwers Juliaan Dillens en Georges Houtstont sleepten bij een architectuurwedstrijd de opdracht in de wacht voor dit grafmonument ter ere van de Voorzitter van de Association pour secourir les pauvres honteux.



Uit "L'Emulation",
10de jaargang, PL. 42.

11. Familie Smits-Opdebeeck (concessie 683, bouwjaar 1884): eclectisch eigen grafmonument van architect Adrien Smits, met de tekenen van zijn ambt en portretmedaljon door Juliaan Dillens.

12. Familie Charle-Sterckx (concessie 1937, bouwjaar 1889): boegbeeld van de neo-Vlaamse renaissance-beweging, kreeg architect-decorateur Albert Charle (ontwerper van het gelijknamige kasteel - het Vlaams Huis - te Watermaal-Bosvoorde, restaurateur van ondermeer het kasteel van Gaasbeek) hier een vrij eenvoudig grafteken van confrater (Jean?) Hauwaert en beeldhouwer Emile Namur.

13. Familie Mennessier (concessie 1840, bouwjaar 1890): het merkwaardig, symbolistisch eigen grafmonument - een amalgaam van gebroken zuilen - van architect Antoine Mennessier (ontwerper van de Brusselse OLV-ter-Sneeuwwijk).

14. Familie Gevaert en Fierens-Gevaert (concessie 1895, bouwjaar 1891): architect Edmond De Vigne en beeldhouwer Paul De Vigne sloegen de handen in elkaar voor dit witmarmeren en bijzonder sierlijke, antikizerende monument ter nagedachtenis van de Directeur van het Koninklijk Muziekconservatorium en de Conservator van de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten.

15. Familie Reyntiens (concessie 1952, bouwjaar 1894): een sober monument in blauwe hardsteen en Schotse graniet door hofarchitect Henri Maquet.

16. Felix Laureys (concessie 2131, bouwjaar 1897): de ontwerper van dit sobere grafteken voor de gelauwerde architect Laureys blijft onbekend.

17. Familie Van Keerbergen (concessie 2411, bouwjaar 1902): een eigen compositief ontwerp van landmeter C. Van Keerbergen, met tegelijk neogotische en neorenaissance verwijzingen.

18. Wytsman-Trullemans (concessie 2227, bouwjaar 1902): nauw aanleunend bij de Art Nouveau, een bijzonder fraaie realisatie van architect-decorateur Georges Hobé en beeldhouwer Charles Samuel in rode graniet en wit marmer.

19. Familie Samyn-Hardy (concessie 2551, bouwjaar 1905): architect Ernest Acker en beeldhouwer Isidore De Rudder tekenden voor dit bijna archetypisch grafteken voor stadsarchitect Adolphe Samyn (ontwerper van ondermeer Brusselse en Antwerpse Egyptiserende maçonnieke tempels).

20. Familie Bosmans-Vandeveld (concessie 2667, bouwjaar 1906): wat ongebruikelijk, eigen grafmonument van architect Constant Bosmans (samen met zijn schoonbroer Henri Vandeveld - niet te verwarren met Henry Van de Velde - ontwerper van ondermeer de voormalige Solvay-bibliotheek in het Brusselse Leopoldspark).

21. Familie Huys (concessie 3026, bouwjaar 1911): sierlijke variatie op de monumenten Gevaert en Wytsman, hier door Art Nouveau architect-decorateur Léon Sneyers en beeldhouwer J. Lecroart.

22. Familie Janssens (concessie 2838, bouwjaar 1909): bombastisch grafmonument uit de ateliers Cordemans, voor architect Wynand Janssens, ooit medewerker van Henri Beyaert.

23. Familie Verheven-Schmitz (concessie 2939, bouwjaar 1911): Art Nouveau meesterwerk van architect Victor Horta, in Noors zwart graniet, Zweeds groen graniet en brons, voor Beheerder der Godshuizen François Verheven.

24. Joseph Naert (concessie 2974, bouwjaar 1911): hybride laat eclectisch monument door architect J. Hubrecht voor diens confrater en verdediger van de neo-Vlaamse renaissance Joseph Naert (ontwerper van ondermeer het herenhuis Knuyt de Vosmaer aan het Brusselse Vrijheidsplein in de O.L.V.-ter-Sneeuwwijk).

25. Familie Samuel-Torres (concessie 3142, bouwjaar 1913): een atypisch maar zeer 'vrouwelijk' ontwerp van Alban Chambon (ontwerper van het 'koperen' hoekgebouw van de A.S.L.K. aan de Wolfengracht te Brussel) met portretmedaljon door Charles Samuel.

26-27. Familie Dhuique (concessie 3432, bouwjaar 1921) en Eugène Dhuique (concessie 011/1520): twee vrijwel identieke, sobere Art deco steles naar ontwerp van architect Eugène Dhuique, natuurlijke zoon van architect Henri Beyaert, en zelf ontwerper van meerdere begraafplaatsen en oorlogsmonumenten. (zie ook *Nieuwsbrief nr. 27*)

28. Familie Oor (concessie 4240, bouwjaar 1929): een hoogst origineel modernistisch ontwerp in rode kalksteen van architect Lucien François, voor de pianobouwers Oor.

29. Familie Vande Velde-Kennes (concessie 4668, bouwjaar 1934): de architecten Adrien en Yvan Blomme, huisarchitecten van de brouwersfamilie Wielemans (met ondermeer de Brusselse voormalige bioscoop Métropole) ontwierpen hier een sober modernistisch grafteken.

30. Familie Vandervelde-Beeckman (concessie 4940, bouwjaar 1940): aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog werkte architect Henry Van de Velde dit landschappelijk modernistisch monument uit voor de Socialistische voorman Emile Vandervelde (zie: *Nieuwsbrief nr. 20, met een speciale bijdrage over Henry Van de Velde*).

Ukkel

Begraafplaats van Sint-Gillis

Voor deze begraafplaats, waar zoals vermeld reeds vijf grafmonumenten als monument werden beschermd, beperkt de nieuw ingeleide procedure zich tot het **grafmonument voor architect-voorzitter van de Société centrale d'Architecture de Belgique Valère Dumortier**.

Het gedetailleerde verslag terzake van V.G. Martiny, ondermeer Voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, zal eerlang in deze pagina's aan bod komen.

Ukkel-Dieweg

Een laatste besluit heeft tenslotte betrekking op de voormalige Ukkelse begraafplaats aan de Dieweg (zie *Nieuwsbrief nr. 19*).

Het beoogt: **de bescherming als GEHEEL van de woning van de grafdelver, het lijkenhuisje, de hekken en de omheiningmuren, en als LANDSCHAP van de begraafplaats in haar geheel**.

Zonder hier vooralsnog verder op in

te gaan, is nochtans ondermeer de onderhoudsverplichting vermeldenswaard voor enkele honderden met concessienummer opgesomde graftekens.

Marcel M. Celis

• TENTOONSTELLINGEN •

Le Dernier Voyage. Pratiques Funèbres d'Hier à Aujourd'hui. Ateliers du Bois-du-Luc, rue Saint Patrice 2, Houdeng-Aimeries.

Van 15 mei tot 15 oktober 1995, dagelijks van 9.00 tot 12.00 uur en van 13.00 tot 16.00 uur; zaterdag en zondag van 15.00 tot 18.00 uur.

Aankondiging Openbare Rouw. Nationaal Rijtuigmuseum, Nienoord 1, 9351 AC Leek (Groningen). Van 7 juli tot 31 oktober 1995, dagelijks van 9.00 tot 17.00 uur; zondag van 13.00 tot 17.00 uur (tel. 05945 12260).

Piété Baroque en Luxembourg. Musée en Piconrue, Bastogne. Van 18 juni tot 15 oktober 1995, op weekdays van 13.30 tot 18.00 uur; zaterdag, zondag en feestdagen van 10.00 tot 18.00 uur

Dood-gewoon. Kapel Ster der Zee, Koksijde. Van 10 juni tot 15 november 1995. De tentoonstelling is in juli en augustus dagelijks open van 10.00 tot 18.00 uur. Vanaf 1 september tot 5 november zijn de openingsuren: 10.00-12.30 en 13.30-18.00 uur. Rondleidingen, mogelijk tijdens de maanden juli en augustus, zijn aan te vragen op het nummer 058/51.04.48.

•••••••• EPITAAF VALT WEER
IN DE PRIJZEN ••••••••

Einde 1994 deed de Koning Boudewijnstichting in het kader van haar programma Bouwkundig Erfgoed een oproep tot kandidaturen voor haar Campagne Samen-voor-Monumenten-Zorgen in Brussel. Een éénmalige financiële steun van maximaal 1 miljoen frank kon hierbij worden toegekend voor kleinschalige restauratieprojecten. Bij afsluiting van de indieningstermijn bleken niet minder dan 94 dossiers te zijn ingediend.

Epitaaft v.z.w. zelf waagde zijn kans met een dubbel restauratieproject:

- **de neoromaanse grafkapel (J.P. Cluysenaar) met witmarmen gisant (G. Geefs) voor graaf Jacques Coghen (1791-1858)** - betovergrootvader van koningin Paola - en
- **het neoklassieke grafmonument (H. Pickery) voor pianiste Marie Pleyel (1811-1875),** beide op het Kerkhof van Laken.

Beide initiatieven blijken nu o.a. voor steun te zijn weerhouden.

Voor het grafmonument Pleyel wordt een rechtstreekse steun van 640.000 frank toegekend, wat het opstarten op zeer korte termijn van de restauratiewerken mogelijk maakt.

Voor de grafkapel Coghen zou de Koning Boudewijnstichting een fondsenwervingscampagne op gang brengen en binnen de - reeds bestaande - fondsenovereenkomst (zie colofon, Giften) optreden als onthaalstructuur voor giften en sponsoring. Hierover later méér.

Marcel M. Celis

*Kerkhof van Laken.
Grafmonument voor pianiste Marie Pleyel.
De restauratie wordt mogelijk dank zij de steun van de Koning Boudewijnstichting.
Foto Bert Bracke.*

•••••• REISVERHAAL ••••••

Vakantie, verlof en reizen leiden onvermijdelijk tot de ontdekking van funeraire memorabilia. Nogal wat leden signaleren ons dit met leuke of verrassende prentbriefkaarten. Anderen bezorgen ons bij hun thuiskomst ook nog uitgebreide documentatie.

An Callens bezorgde Epitaaft vanuit Australië met een folder over de **All Saints Anglican Church te Ainslie, het vroegere funeraire spoorwegstation van Rookwood.** Omstreeks 1860, kort na de ingebruikname in 1856 van de nieuwste spoorlijn van Redfern naar het huidige Granville, die aan de basis lag van de uitbouw van Sydney, werd ook de stedelijke Necropool te Rookwood, bij Haslem's Creek ingehuldigd. Nog in 1864 volgde vanuit het station te Haslem's Creek een spooraftakking

naar de begraafplaats. Vanaf 1867 zou ze worden vervangen door een rechtstreekse, uitsluitend funeraire lijn vanuit Sydney. Vertrek- en aankomstplaatsen kregen in 1869 een eigen station, beide in neogotische stijl opgetrokken naar de plannen van de Schotse architect James Barnett (°1827), lid sinds 1860 van het Colonial Architects Office. Hij kon hierbij rekenen op de medewerking van de beeldhouwers Thomas Duckett en Henry Apperley, die ondermeer de gevleugelde engelen aan de ingangsbogen realiseerden en de cherubijnen onder de houten dakspanten. Bedoeld als eindstations, met opengewerkte voor- en zijgevels, bevatten de gebouwen in hun vijfzijdige apsis tevens een wachtlokaal met open haard. In Sydney zelf bleef Funeral Station tot op heden bewaard.

Het station te Rookwood verloor



*Railway Cemetery Station (Rookwood, N.S.W., Australië).
Laatste treinreis enkel.*



haar apsis bij een eerste uitbreiding van de begraafplaats in 1897 en het doortrekken van de spoorlijn; bij een tweede uitbreiding in 1908 en de bouw van drie nieuwe haltes op

de begraafplaats werd het hoofdstation omgedoopt tot Cemetery Station Number 1. Vanaf 1920, ingevolge het toenemend gebruik van lijkwagens,

raakte Cemetery Station geleidelijk in onbruik, tot en met de definitieve sluiting (spijs een korte heropleving tijdens de brandstofschaarse Tweede Wereldoorlog).

In 1950 vernielde een bosbrand het houten dak en trad het verval in. Graag werd dan ook gereageerd op de vraag tot hergebruik van de zandstenen ruïne als parochiekerk te Ainslie, Noord-Canberra. De demontage, verplaatsing en heropbouw van ruim 782 ton natuursteen nam zowat anderhalf jaar in beslag. Op 1 november 1959 werd de nieuwe "All Saints" parochiekerk plechtig ingewijd. Als doopvont fungeert hierbij sindsdien de oude stationsschouw.

• OPEN-MONUMENTENDAGEN 1995 •

Moeilijk gaat ook. Voor de 9de Open-Monumentendag(en) speelt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest tegen de internationale stroming in cavalier seul. Waar Vlaanderen en Wallonië het houden bij de traditionele 2de zondag van september, opteerde Brussel voor het hele 3de week-end van de maand. Liefhebbers van het bouwkundig erfgoed en Epitaf-aanhangers in het bijzonder kunnen er slechts wel bij varen.

Vlaanderen (10 september)

Inpikkend op het Vlaamse thema **Burgerlijke Openbare gebouwen. Samenleving onder Dak**, blijken nogal wat gemeentebesturen bereid speciale aandacht te vragen voor de plaatselijke kerkhoven en begraafplaatsen. Onder voorbehoud van mogelijke latere wijzigingen volgt hier een thematische selectie:

Provincie Antwerpen

Antwerpen (Deurne), Sint-Fredaganduskerkhof • Geel, Sint-Dimpnakerkhof en grafkelder Baron Coppens • Kontich (Waarloos), Sint-Michielskerkhof • Lier, Stedelijke begraafplaats en Militair Kerkhof •

Mechelen, Stedelijke begraafplaats • Niel, begraafplaats • Schoten, begraafplaats • Sint-Katelijne-Waver, poortgebouw van het kerkhof • Wijnegem, begraafplaats. Provincie Vlaams-Brabant Drogenbos, gemeentelijke begraafplaats • Huldenberg, kerkhof • Huldenberg (Loonbeek), kerkhof en nieuwe begraafplaats • Huldenberg (Neerijse), Sint-Pieter-en Pauwelkerk • Huldenberg (Sint-Agatharode), kerkhof • Huldenberg (Ottenburg), kerkhof • Leuven, Stedelijke begraafplaats •

Provincie Limburg

As, Sint-Aldegondiskerkhof • Diepenbeek, Gemeentelijke begraafplaats • Sint-Truiden, Sint-Martinuskerkhof.

Provincie Oost-Vlaanderen

Aalst, Stedelijke begraafplaats • Aalter, Sint-Corneliuskerkhof • Aalter (Bellem), Onze-Lieve-Vrouwekerkhof • Aalter (Lotenhulle), Heilig-Kruiskerkhof • Eeklo, Stedelijke begraafplaats • Gent, Westerbegraafplaats • Gent (Mariakerke), Campo Santo • Gent (Sint-Amansberg), Campo Santo • Lokeren, oud kerkhof • Lokeren (Daknam), kerkhof • Lokeren (Eksaarde),

kerkhof • Maldegem, Gemeentelijke begraafplaats • Sint-Niklaas, Sint-Jozefskerkhof.

Provincie West-Vlaanderen

Beernem, Sint-Amanduskerkhof • Brugge (Assebroek), Centrale begraafplaats • Tielt, Stedelijke begraafplaats • Torhout, Oud kerkhof • Zonnebeke, Tyne Cot Cemetery.

Brussel (16 & 17 september)

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gaat de aandacht een week later naar **Architectuur en Natuur**. Welke begraafplaatsen en/of kerkhoven op het thema zullen inpikken was bij het ter perse gaan van deze Nieuwsbrief nog niet duidelijk.

Epitaf draagt alvast traditiegetrouw zijn steentje bij met de **openstelling van het Grafbeeldhouders-atelier Salu** en, zo alles volgens planning verloopt, de sinds lang beloofde Funeraire Tuin. Het aanpalende **Kerkhof van Laken** blijft overigens ook toegankelijk (van 8.30 tot 16.30 uur), evenals de **Koninklijke Crypte** in de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

Marcel M. Celis

Antwerpen-Schoonselhof

De Dienst voor Toerisme van Antwerpen organiseert elk jaar opnieuw zomerwandelingen. Dit jaar staan zes nieuwe trajecten op het programma (de Scheldekaaien, de Stadswaag, de Lei, het Zuid...)

Nieuw is ook een twee-uur-durende namiddagwandeling op de Antwerpse begraafplaats Schoonselhof. Deze wandeling heeft plaats op 9 en 23 juli, 6 en 20 augustus en 3 september. Afspraak om 14u aan de ingang van het Schoonselhof.

Voorinschrijven is aangewezen bij de Dienst voor Toerisme van Antwerpen, Grote Markt 15 (tel. 03/232.01.03).

Brusselse Begraafplaatsendag

Na de gezamenlijk door Epitaaf vzw, de Stichting Monumenten en Landschappen vzw en de VTB-VAB georganiseerde Antwerpse (1993) en Gentse (1994) Begraafplaatsendagen, lijkt een 3de - Brusselse - Begraafplaatsendag bijna vanzelfsprekend.

Helaas zijn er alweer minder scrupuleuze kapers op de kust. Met name de VTB-VAB Groot-Antwerpen kondigt in zijn jongste blaadje een

Agenda

Zaterdag 30 september of zaterdag 14 oktober 1995 (*)
Bezoek aan de Kerk van het Capucijnenklooster te EDINGEN, het museum gewijd aan het huis d'Arenberg en de grafkelder van deze adellijke familie.

** Gelieve nog contact op te nemen voor de juiste datum en meer informatie op het nr. 02/217.65.99 en dit vanaf 21 augustus.*

Zaterdag 16 & zondag 17 september 1995, van 9.30 tot 17.00 uur
 Open-Monumentendag Brussels Hoofdstedelijk Gewest.
Openstelling van het Grafbeeldhouwersatelier Ernest Salu te LAKEN.

Iedereen is welkom. Meer details op blz. 7.

Onze Italiëreis van zaterdag 28 oktober tot zondag 5 november 1995 is volzet.

Woensdag 1 november 1995, van 9.30 tot 17.00 uur
Open-Deur in het Grafbeeldhouwersatelier Ernest Salu te LAKEN.

Brusselse 'kerkhovendag' aan (let op de subtiele nuance) waar géén van voornoemde drie partijen weet van heeft en Epitaaf vzw dus geenszins bij betrokken is.

Ongeacht het zeer vage programma (met een vermeend bezoek aan het Atelier Salu waarvan wij geen weet hebben) is ook de 'reisleider' ons totaal onbekend. Eenieder oordele voor zichzelf...

Marcel M. Celis

• REQUIEM VAN MOZART •

- 2 juli : Brugge, Sint-Gilliskerk.
- 7 juli : Brussel, Sint-Michielen-Sint-Goedelekathedraal.
- 10 juli : Knokke, Heilig-Hartkerk.
- 12 juli : Gent, Sint-Pieterskerk.
- 8 augustus : Brussel, Sint-Michielen-Sint-Goedelekathedraal.
- 21 september : Mechelen, Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijle.
- 22 september : Antwerpen, De Singel.

EPITAAF vzw

Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
 1020 Brussel

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas,
 Linda Van Santvoort, Martine Wynants.
 Met medewerking van Marcel Celis.

Deze Nieuwsbrief werd gezet en gedrukt door Carto, 1210 Brussel.
 V.U. Linda Van Santvoort,
 O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.

Jaarabonnement en lidmaatschap 1995 :

550 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding 'Programma Bouwkundig Erfgoed' en specificering 'Restauratie Salu' of 'Restauratie Grafmonumenten'. Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.